

برگزاری کارگاههای آموزش سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های آموزشگاهی: ضرورت، اصول و روشها

رضا مختارپور*

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
دانشگاه شهید چمران اهواز

اطلاعات
علمی و فناوری

دریافت: ۱۳۸۷/۰۸/۱۸ | پذیرش: ۱۳۸۷/۱۱/۲۹ | مقاله برای اصلاح به مدت یک ماه و ۱۲ روز نزد پدیدآور بوده است.

چکیده: در متون تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی، در خصوص اهمیت پرداختن به موضوع سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های آموزشگاهی در عصر حاکمیت فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی سخن‌ها به میان آمده است. با وجود این، کمتر مقاله یا نوشته‌ای را می‌توان یافت که به کم و کیف و نحوه اجرای این موضوع نظر افکنده و راهکاری برای آن ارائه کرده باشد. راهکاری که نوشته حاضر بر آن تأکید دارد، برگزاری جلسات آموزش سواد اطلاعاتی در قالب کارگاههای کارآمد است. مقاله حاضر بر آن است تا ضمن تشریح دلایل ضرورت پرداختن به کارگاههای آموزشی در ارتقا مهارتهای سواد اطلاعاتی، مهم‌ترین اصول و مراحل برگزاری اینگونه کارگاهها را به شکل گام به گام معرفی نماید.

کلیدواژه‌ها: رفتار اطلاع‌یابی؛ سواد اطلاعاتی؛ کتابخانه آموزشگاهی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شبا (چاپی) ۵۲۰۶-۱۷۳۵
شبا (الکترونیکی) ۵۵۸۳-۲۰۰۸
نمایه در SCOPUS، LISA و ISC
<http://jst.irandoc.ac.ir>
دوره ۲۵ | شماره ۴ | صص ۷۴۵-۷۵۵
تابستان ۱۳۸۹

نوع مقاله: علمی مروری

r_m_yazhira@yahoo.com *

۱. مقدمه

ایجاد خلاقیت در دانش‌آموزان مستلزم آموزش و پرورش زنده و پویاست و این مهم فقط در سایه برنامه‌ریزی‌های کوتاه و بلندمدت و ارائه شیوه‌های نوین آموزش است که امکان ظهور خواهد یافت. مک اینز و سیمز^۱ (۱۹۹۱) در بیان اهمیت تحول ایجادشده در نظام تعلیم و تربیت عنوان می‌کنند که امروزه توسعه مهارت‌های تفکر خلاق در بین دانش‌آموزان باید در رأس توجه قرار گیرد. از دید آنها، آنچه که امروزه در فرایند آموزش اهمیت دارد "منابع قابل یادگیری" نیست بلکه "چگونگی یادگیری" است. در این بین نقش کتابدار آموزشگاهی، به‌عنوان پل ارتباطی میان دانش‌آموز و فرایند آموزش، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. متخصصان امر تعلیم و تربیت، بزرگترین نقش کتابدار آموزشگاهی را تشویق و قادر ساختن دانش‌آموزان در رسیدن به دانش می‌دانند. امروزه کتابدار مدرسه فقط ذخیره‌سازی و نگهداری منابع را انجام نمی‌دهد بلکه نقش مانند نقش یک مهندس در اجرای عمل تفکرسازی است (باب الحوائجی، ۱۳۷۸).

۲. سواد اطلاعاتی، دانش‌آموزان و گارگاه‌های آموزشی

به تعبیر نیل پُستمن^۲ "بیش از یک دهه قبل، عبارت سواد به‌طور صرف به معنای داشتن توانایی خواندن و نوشتن بود. اما امروزه اینگونه نیست زیرا با گسترده‌شدن مفهوم ارتباطات، معنای سواد در شکل واقعی خود، مهارتی است که انسان را قادر می‌سازد بر ابزار و امکانات ارتباط جمعی مدیریت داشته باشد. با وجود اینکه هنوز خواندن و نوشتن جایگاه خود را از دست نداده است، در یک جامعه اطلاعاتی ایزاری ناکافی محسوب می‌شود" (به نقل از همّت آبادی و دیگران، ۱۳۸۶).

رگه‌هایی از تأثیر متقابل سواد و جامعه را می‌توان در تعریفی که یونسکو در سال ۱۹۷۸ از سوادآموزی تابعی ارائه کرده است، مشاهده کرد: "سوادآموزی تابعی، تابعی است از تغییرات محیطی، زمینه‌ای و فکری هر جامعه در زمانهای مختلف" (همان، ۱۳۸۶). بنابراین، در جامعه امروز هر تعریفی که از مفهوم سواد ارائه می‌گردد باید تمام درجات توسعه را مد نظر قرار دهد (طباطبایی، ۱۳۷۸). ناگفته پیداست که تلفیق دو مفهوم "سواد" و "اطلاعات" و ایجاد مفهوم جدیدی به نام "سواد اطلاعاتی"، آثاری را بر نظام تعلیم و تربیت کشور مترتب می‌سازد. آموزش سواد اطلاعاتی باید دربرگیرنده این نتیجه باشد که مهارت‌های افراد در موقعیتهای حل مسئله افزایش یابد و مسیر حرکت افراد برای دستیابی و استفاده بهینه از منابع چاپی و الکترونیکی هموار گردد

1. McInnis & Symes
2. Nill Postman

(لوید^۱، ۲۰۰۴). اهمیت موضوع سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان تا بدان درجه است که نهادهایی همچون انجمن کتابداران آمریکا^۲ و انجمن کتابداران مدارس آمریکا^۳ را به واکنش در این رابطه واداشته است. در استانداردهایی که به وسیله انجمن کتابداران مدارس آمریکا در سال ۱۹۹۸ در زمینه سواد اطلاعاتی منتشر شده، بر وجود سه نوع توانایی در دانش‌آموزان تأکید شده است: اول، توانایی دانش‌آموزان در شناسایی اطلاعات مورد نیاز؛ دوم، توانایی در ارزیابی و پالایش اطلاعات کسب‌شده و سوم، توانایی بکارگیری اطلاعات و برقراری ارتباط با سایر اطلاعات از پیش فرا گرفته شده (انجمن کتابخانه‌های مدارس آمریکا، ۲۰۰۳). انتشار "استانداردهای سواد اطلاعاتی برای فراگیران مدارس"^۴ از سوی انجمن کتابداران آمریکا در سال ۱۹۹۸ نیز در راستای همین موضوع صورت پذیرفته است (انجمن کتابداران آمریکا، ۱۹۹۸).

از سویی دیگر، افزایش حجم اطلاعات و منابع اطلاعاتی موجب شده تا فراگیری هر آنچه که در یک حوزه تخصصی منتشر می‌شود، امکانپذیر نباشد. بنابراین، امروزه، آموختن، به معنای انباشت محفوظات در ذهن آدمی، کمرنگ، و آموختن چگونه آموختن جایگزین آن شده است. شریعتمداری در کتاب رسالت تربیتی و علمی مراکز آموزشی به این نکته اشاره می‌کند که اگر اصل بر این است که شاگرد مطلب تازه‌ای بیاموزد و در افکار و عادات او تغییر ایجاد گردد، خود او باید فعالیت کند (به نقل از همت‌آبادی و دیگران، ۱۳۸۶). بر این اساس، به تعبیر کاستلز^۵ (۲۰۰۱) آنچه که امروزه باید در مدارس مورد توجه و تأکید قرار گیرد، یاددادن چگونه یادگرفتن به دانش‌آموزان است (به نقل از امام جمعه و ملایی‌نژاد، ۱۳۸۶).

با توجه به مطالبی که در سطور گذشته از نظر گذشت، در شرایط فعلی، در خصوص لزوم تجهیز مدارس و کتابخانه‌های آموزشی به سلاح سواد اطلاعاتی، کوچکترین تردیدی وجود ندارد. اما در حال حاضر سؤال اساسی اینجاست که چگونه می‌توان این مهارتها را در قالب طرحهای آموزشی مدارس گنجانند؟ نگارنده بر این باور است که در حال حاضر، با توجه به شرایطی که در مدارس کشور حاکم است و به دلایلی که در ادامه خواهد آمد، برگزاری کارگاههای آموزشی در فواصل زمانی مختلف می‌تواند در ارتقای مهارتهای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان مفید فایده باشد، مشروط بر اینکه برگزاری این کارگاهها بر پایه اصول و قواعد شناخته‌شده بنیان نهاده شود. در ادامه، به برخی از دلایلی که از دید نگارنده، برگزاری جلسات

1. Lloyd
2. American Library Association
3. American Association of School Libraries
4. Information Literacy Standards for Student Learning
5. Castells

آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی را در مدارس از مجرای گارگاه‌های آموزشی توجیه می‌کند، اشاره می‌شود:

◇ بخش عمده‌ای از وقت دانش‌آموزان، بویژه در سالهای پایانی تحصیل که دانش‌آموزان خود را برای آزمون ورودی دانشگاه آماده می‌کنند، صرف مطالعه کتابهای درسی می‌شود و بنابراین گنجاندن مهارت‌های سواد اطلاعاتی در قالب کتابهای درسی، به این دلیل که این مهارت‌ها جزو منابع آزمون دانشگاه محسوب نمی‌شوند، ممکن است مورد غفلت و بی‌توجهی دانش‌آموزان قرار گیرد. در حالی که، گارگاه‌های آموزشی ۶۰ یا ۹۰ دقیقه‌ای، هرچند در محیط مدرسه برگزار می‌گردند، اما در واقع ارتباط مستقیمی با آموزشهای روزمره دانش‌آموزان ندارند. تجربه ثابت کرده است که دانش‌آموزان به‌طور معمول در برابر آن‌دسته از آموزشهایی که جنبه اجباری و تکلیف دارد، واکنش منفی نشان می‌دهند، این در حالی است که گارگاه‌های آموزشی جنبه اطلاعات عمومی دارند و از آنجا که به‌طور عمده به‌وسیله فردی غیر از معلم (معمولاً کتابدار) انجام می‌شود، می‌تواند مورد اقبال قرار گیرد.

◇ در جلسات کارگاه آموزشی، به‌طور معمول افرادی حضور می‌یابند که از نظر احراز مهارت‌های مختلف در یک سطح قرار دارند، بنابراین، این امکان برای دانش‌آموزان فراهم خواهد بود تا برخلاف کلاسهای معمول مدارس، از ابراز بی‌اطلاعی خود در مورد موضوعی خاص هیچگونه ابایی نداشته باشند.

◇ دلیل سوم را باید در ماهیت رو به رشد و در حال تغییر فناوریهای اطلاعاتی جستجو کرد. مفاهیم حوزه اطلاعات و ارتباطات به‌طور دائم در حال تغییر است و نیاز به فراگیری مسائل جدید و روزآمد به یک ضرورت مبدل شده است. در چنین شرایطی، آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی نمی‌تواند و نباید همانند برخی کتابهای درسی مدارس، جنبه ایستا داشته باشد. برانت^۱ (۱۹۹۷) معتقد است صرف کسب دانش و مهارت کاربرد فناوری از سوی دانش‌آموزان کافی نیست زیرا این فناوریها مدام در حال تغییر و نو شدن‌اند؛ بنابراین مهارت‌های کسب‌شده قبلی کهنه‌شده و نیاز به بازآموزی دارند (به نقل از امام جمعه و ملایی‌نژاد، ۱۳۸۶).

◇ در شرایطی که بخش عمده‌ای از کتابخانه‌های آموزشی گارگاهی از وجود کتابدار بی‌بهره‌اند و در شرایطی که اداره امور اینگونه کتابخانه‌ها در غالب موارد به نیروهای مازاد آموزش و پرورش یا معلمان پرورشی سپرده می‌شود، حضور کتابداران در مقام تعلیم‌دهندگان گارگاه‌های آموزشی مدارس، می‌تواند در تثبیت جایگاه اجتماعی و اهمیت آموزشی آنها نقش بسزایی ایفا نماید.

با توجه به مطالبی که در سطور گذشته در اهمیت پرداختن به موضوع سواد اطلاعاتی

1. Brant

دانش‌آموزان و برگزاری کارگاه‌های آموزشی کارآمد از نظر گذشت، در بخش پایانی مقاله، به برخی از اصول برگزاری اینگونه کارگاه‌ها، البته از منظر انجمن کتابداران آمریکا اشاره می‌شود. لازم به توضیح است که آنچه در ادامه می‌آید، تلخیصی است از تجارب شخصی جرلین ولدوف^۱، استاد دانشگاه مینسوتا، که در قالب کتابی تحت عنوان *راهنمای گام به گام برگزاری کارگاه‌های آموزشی در کتابخانه‌ها* در سال ۲۰۰۶ به همت انجمن کتابداران آمریکا انتشار یافته است.

۳. کارگاه‌های آموزشی کارآمد: اصول و روشها

برخی از متخصصان بر این باورند که کارگاه‌های آموزشی ۶۰ یا ۹۰ دقیقه‌ای سهم‌چندانی در ارتقای سواد اطلاعاتی کاربران ندارد؛ اما واقعیت این است که بدانیم چگونه باید از همین زمان اندک نهایت استفاده را ببریم. برای برگزاری کارگاه‌هایی از این دست، کتابدار باید تا حد امکان از اصول طراحی برنامه‌های آموزشی مطلع باشد. این رهنمودها به کتابداران کمک می‌کند تا ضمن آشنایی با اصول برنامه‌ریزی آموزشی، کارگاه‌های آموزشی کتابخانه را در راستای ارتقای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان سوق دهند. البته پیش از آغاز اجرای رهنمودها، لازم است در مورد برخی مسائل نظیر تعداد تعلیم‌دهندگان، بودجه و زمان‌بندی کارگاه تصمیم‌گیری شود. به‌طور یقین در انجام چنین برنامه‌هایی هرچه کارها به‌صورت مشارکتی انجام شود، بازده کار نیز به همان اندازه افزایش خواهد یافت. تصمیم‌گیری در مورد زمان کارگاه نیز به عواملی نظیر تعداد دفعات برگزاری کارگاه، تعداد تعلیم‌دهندگان و محتوای مواد آموزشی بستگی دارد. پس از تصمیم‌گیری در مورد موارد یادشده، می‌توان مراحل برنامه‌ریزی برای کارگاه آموزشی را گام به گام آغاز کرد.

۳-۱. گام اول: نیازسنجی

در مرحله اول، که یکی از مهم‌ترین مراحل برنامه‌ریزی به‌شمار می‌آید، کتابدار با دانش‌آموزان به بحث و گفتگو می‌نشیند و برخی سؤالات میان او و مخاطبانش رد و بدل می‌شود. فضای چنین نشستهایی باید از هرگونه مباحث حرفه‌ای و تخصصی به دور باشد؛ در واقع در این مرحله، کتابدار در نقش یک شنونده خوب ظاهر می‌شود تا تعیین کند که دانش‌آموزان چه برای گفتن دارند. اهمیت این مرحله از آن جهت است که کل فرایند برنامه‌ریزی کارگاه آموزشی در واقع بر اساس خواسته‌ها و نیازهای افراد بنیان نهاده می‌شود. ارزیابی صحیح و حساب‌شده از سوی کتابدار این امکان را فراهم می‌آورد تا با مطابقت دادن منابع آموزشی خود با نیازها و خواسته‌های کاربران، آن چیزی را آموزش دهد که مورد نیاز است. اهمیت این موضوع، بویژه زمانی آشکار می‌شود که کتابدار برای برگزاری کارگاه با محدودیت زمانی روبه‌رو باشد. ارزیابی نیازها زمانی

1. Jerilyn Veldof

اهمیت بیشتری می‌یابد که کارگاه به درخواست فرد یا گروهی خاص تدارک دیده شده باشد. با وجود این، شرایط همیشه اینگونه نیست. گاهی اوقات شخص کتابدار بسته به نیازی که در جامعه احساس می‌کند در مورد برگزاری کارگاه آموزشی تصمیم می‌گیرد؛ به‌عنوان مثال، بخش عمده‌ای از مراجعه‌کنندگان به میز مرجع از نحوه استفاده از منابع مرجع بی‌اطلاع‌اند؛ بخش عمده‌ای از اعضای کتابخانه هنگام استفاده از فهرست همگانی کتابخانه دچار سردرگمی می‌شوند؛ اعداد و ارقام حک شده بر روی عطف کتابها، بسیاری از مراجعان کم تجربه را به اشتباه می‌اندازند و گاهی اوقات آنها را از ادامه کار باز می‌دارند. بنابراین، در بسیاری از موارد، نیازها و خواسته‌های مراجعان در جریان تعامل آنها با کتابدار ظاهر گردیده و دستمایه برگزاری یک کارگاه آموزشی قرار می‌گیرد. پس، کتابداران پیش از هر اقدامی در زمینه برگزاری کارگاههای آموزشی، باید در خصوص نیازهای استفاده‌کنندگان و مراجعان کتابخانه بیندیشند تا وقت، نیرو و بودجه آنها به هدر نرود.

۲-۳. گام دوم: بررسی خصوصیات فراگیران

شایان توجه است که برگزاری کارگاه آموزش استفاده از فهرست رایانه‌ای کتابخانه نمی‌تواند در دو کتابخانه آموزشیگاهی و دانشگاهی یکسان باشد زیرا فراگیران هر یک از دو کتابخانه، خصوصیات و ویژگیهای خاص خود را دارند. دست‌اندرکاران امر برنامه‌ریزی کارگاههای آموزشی کتابخانه‌ها باید در گام دوم کار خود این موضوع را مد نظر قرار دهند که ویژگی انعطاف‌پذیری در انجام چنین طرحهایی از اهمیت بسزایی برخوردار است. نکته حایز اهمیت در این مرحله، تعیین طرز تفکر و نوع نگرش فراگیران نسبت به کتابخانه است؛ به‌عنوان مثال، در جریان تحقیقی که در دانشگاه مینسوتا در زمینه بازبینی برنامه آموزش اینترنتی انجام شد از تفاوت چشمگیر نگرشهای کتابداران و دانشجویان حکایت داشت. برخی از این تفاوتها به قرار زیر است:

- ◇ برای دانشجویان، گرفتن نمره خوب از هر چیزی با اهمیتتر است؛ در حالی که برای کتابداران این تحقیق است که اهمیت دارد؛
- ◇ از نظر دانشجویان، تحقیق کردن فرایندی ساده و پیش پا افتاده است؛ در حالی که کتابداران تحقیق را امری پیچیده می‌پندرانند؛
- ◇ دانشجویان معتقدند که یادگیری به‌طور عمده از طریق تعامل افراد با یکدیگر صورت می‌پذیرد؛ در حالی که از نظر کتابداران، کتاب بهترین ابزار یادگیری است.

اختلاف نظرهایی اینچنینی، از وجود شکافی عمیق میان نوع نگرش ما به‌عنوان کتابدار و مراجعان کتابخانه حکایت دارد. چنین اختلافاتی در بین استفاده‌کنندگان نیز مشهود است. بررسی

ویژگی‌های فراگیران کتابخانه، این امکان را برای کتابدار فراهم می‌آورد تا مناسبترین شیوه تدریس را در این زمینه فراهم اتخاذ نماید. برای بررسی ویژگی‌های فراگیران در کتابخانه آموزشی، طرح پرسشهایی که در ادامه می‌آید، توصیه می‌شود:

- ◇ مهمترین مشکل شما به عنوان یک دانش آموز چیست؟
- ◇ تصور شما از کتابخانه مدرسه چیست؟
- ◇ آیا تاکنون از کتابخانه برای انجام تکالیف کلاسی خود استفاده کرده‌اید؟
- ◇ بهترین آموزگار شما کیست و چرا؟
- ◇ آیا تاکنون در کارگاههای آموزش مدرسه یا غیر آن شرکت داشته‌اید؟

شایان توجه است که چنانچه کتابدار وقت کافی برای بررسی خصوصیات جامعه استفاده کننده در اختیار ندارد، بررسی پژوهشهای انجام شده، بویژه مطالعات موردی^۱، می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد.

۳-۳. گام سوم: محتوای آموزشی

پس از آنکه نیازها و نگرشهای فراگیران در گام اول و دوم تعیین شد، تصمیم‌گیری در مورد آنچه باید آموزش داده شود، کار دشواری نخواهد بود. برای رسیدن به یک موضوع قابل توجه و ضروری برای تدریس در کارگاه آموزشی، توصیه می‌شود ابتدا نتایج کسب شده در مراحل اول و دوم، در جلسه‌ای با شرکت عوامل دست‌اندرکار برگزاری کارگاه مورد راینی قرار گیرد. نکاتی که لازم است در جلسه راینی مد نظر قرار گیرد به قرار زیر است:

- ◇ به اعضای جلسه یادآور شوید که هر نظر و عقیده‌ای، هر اندازه هم که ساده به نظر برسد، ارزش مطرح شدن را دارد؛
- ◇ باید مراقب بود که جلسه راینی فقط به شکل ارائه پیشنهاد اداره شود و از هرگونه انتقاد یا ارزیابی اولیه پرهیز شود. وظیفه هر یک از اعضای حاضر در جلسه در وهله اول ارائه پیشنهاد است نه ایراد انتقاد؛
- ◇ از پیشنهادهای ارائه شده، صرف نظر از درجه اهمیت آنها، فهرست تهیه شود.

روشن است که هر چه ارزیابی نیازها و بررسی دیدگاههای فراگیران در مراحل اول و دوم با دقت بیشتری انجام گرفته باشد، تصمیم‌گیری در مورد محتوای آموزشی کارگاه نیز با سرعت بیشتری انجام خواهد شد.

۳-۴. گام چهارم: پالایش محتوای آموزشی

اکنون که پس از اتمام جلسه رایزنی، فهرستی از نظرات و پیشنهادهای مختلف در اختیار قرار گرفته است، ناگزیر باید به دلیل محدودیت زمانی کارگاه، از میان آنها دست به اولویت‌بندی زد. نکته حایز اهمیت در این خصوص آن است که در اصل انتخاب بهترین موضوع از میان موضوعات پیشنهادی، کاری نامعقول است؛ دلیل این امر آن است که موضوعات ارائه شده همگی از ارزش آموزشی برخوردارند و انتخاب یک یا چند مورد از آنها به معنای بی‌ارزش بودن سایر موضوعات نیست. در این مرحله، وجود تناسب میان گستره موضوع انتخاب شده با تواناییهای دانش‌آموزان از اهمیت زیادی برخوردار است. چنانچه گستره موضوع از تواناییهای ذهنی دانش‌آموزان و قدرت فراگیری آنها فراتر باشد، در این حالت در اصطلاح "اضافه بار شناختی" حادث می‌شود. از آنجا که امکان وجود تفاوت در بین دانش‌آموزان از نظر تجارب قبلیشان وجود دارد، توصیه می‌شود جلسه کارگاه از نقطه‌ای آغاز شود که حداقل مهارتهای دانش‌آموزان را دربرگیرد. گستره محتوای آموزشی و عدم همخوانی آن با تواناییهای ذهنی دانش‌آموزان، احتمال دارد آنان را از ادامه کار مأیوس سازد. کارشناسان برای به حداقل رساندن احتمال بروز چنین وضعیتی، راهبرد "کم‌ترین اما بهترین"^۳ را توصیه می‌کنند. هیچگاه نباید کیفیت را فدای کمیت کرد. به منظور تسهیل فرایند پالایش محتوای کارگاه، طرح پرسشهای زیر مفید فایده خواهد بود:

- ◇ آیا عدم برخورداری دانش‌آموزان از یک مهارت بخصوص، کمبود یا مشکلی برای آنها به وجود خواهد آورد؟
 - ◇ آیا امکان یادگیری چنین موضوعی به شکلهای دیگر برای فراگیران فراهم است یا خیر؟
 - ◇ آیا میان گستره محتوای انتخاب شده با محدوده زمانی کارگاه تناسب وجود دارد؟
- خلاصه آنکه، موضوعی که برای برگزاری کارگاه انتخاب می‌شود باید جزو ضروریترین موضوعات باشد.

۳-۵. گام پنجم: گروه‌بندی موضوع

محدودیت زمانی کارگاه آموزشی این الزام را برای عوامل برگزاری کارگاه فراهم می‌آورد تا اقدام به بخش‌بندی موضوع انتخابی نمایند. تفکیک موضوع به اجزای کوچکتر، ضمن آنکه به فرایند آموزش جهت می‌بخشد و فرایند یادگیری را تسهیل می‌کند، به کتابداران در پیگیری تمام ابعاد موضوع یاری می‌رساند؛ به‌عنوان مثال، چنانچه موضوع کارگاه آموزشی، آشنایی

1. Cognitive Overload
2. Least but Best

دانش‌آموزان با شیوه‌های جستجو در اینترنت باشد، گروه‌بندی موضوع می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- ◇ آشنایی دانش‌آموزان با مفهوم اینترنت و اهمیت آن؛
 - ◇ تبیین مفهوم وب و جایگاه آن؛
 - ◇ آشناسازی دانش‌آموزان با مرورگرهای وب؛
 - ◇ معرفی موتورهای جستجو؛
 - ◇ تبیین راهبردهای جستجو (نظیر بکارگیری عملگرهای بولی و استفاده از کلیدواژه‌های مختلف).
- نکته حایز اهمیت در مورد گروه‌بندی موضوع کارگاه، رعایت ترتیب زمانی فرایند است؛ به این معنا که، جلسه با کلیاتی در مورد موضوع شروع شده و با مسائل جزئیتر خاتمه می‌یابد. موفقیت آموزش زمانی آشکار می‌شود که فراگیر بتواند مراحل پایانی کار را بدون کمک به اتمام برساند. همان‌گونه که پیش از این نیز از نظر گذشت، تجارب و آموخته‌های قبلی فراگیران در روند اولویت‌بندی تأثیر بسزایی دارد؛ به‌عنوان مثال، آموزش چگونگی جستجو در فهرست رایانه‌ای کتابخانه برای دانش‌آموزانی که مهارت کار با رایانه را دارا نیستند، جز اتلاف وقت و انرژی حاصلی نخواهد داشت. بنابراین، گروه‌بندی موضوع کارگاه، بسته به تجارب و دانسته‌های قبلی فراگیران، ممکن است شامل سطوح ابتدایی، مقدماتی یا پیشرفته باشد.

۳-۶. گام ششم: ارائه نکات آموزشی^۱

در این مرحله از فرایند برگزاری کارگاه آموزشی، ارائه برخی نکات ضروری به فراگیران و ادراک نکات یادشده از سوی آنها در موفقیت فرایند یادگیری تأثیر بسزایی دارد. در مراحل قبل، روند آموزش به‌طور عمده بر روی مسائلی متمرکز بود که شیوه انجام کارها را به فراگیران آموزش می‌داد. اما در این مرحله، فراگیران نکاتی را یاد می‌گیرند که آموخته‌های قبلی خود را به بهترین نحو به انجام برسانند. برای تحقق چنین هدفی، کتابدار باید نکات آموزشی را به دقت مورد شناسایی قرار داده و در خلال فرایند آموزش مورد تأکید قرار دهد؛ به‌عنوان مثال، زمانی که فراگیران مفهوم و کاربرد موتورهای جستجو را فرا گرفتند و به اهمیت آن در فرایند جستجو پی بردند، باید به این نکته نیز پی ببرند که برخی موتورهای جستجو به حروف بزرگ و کوچک حساس‌اند و این موضوع می‌تواند در نتایج جستجو تأثیرگذار باشد. باید مراقب بود که بکارگیری نکات آموزشی از توانایی ذهنی فراگیران فراتر نرود، در غیر این صورت اضافه بار شناختی حادث خواهد شد.

۳-۷. گام هفتم: ارزیابی

بررسی این موضوع که آیا آموزه‌های ارائه‌شده در کارگاه، تأمین‌کننده خواسته‌ها و نیازهای آموزشی دانش‌آموزان بوده یا خیر، موضوعی است که در گام آخر بدان پرداخته می‌شود. در این مرحله از فرایند برگزاری کارگاه، کتابدار بر آن است تا از طریق فراهم کردن برخی ابزارهای سنجش، میزان مقبولیت و موفقیت روند آموزش را از دیدگاه فراگیران مورد ارزیابی قرار دهد. مراحل پیشنهادی به منظور تحقق هدف یادشده از این قرار است: (۱) ارزیابی نوع بازخورد^۱؛ (۲) ارزیابی میزان یادگیری^۲؛ (۳) و ارزیابی رفتاری^۳.

۳-۷-۱. ارزیابی نوع بازخورد

کتابدار یا کتابداران از طریق ارزیابی نوع واکنش فراگیران سعی بر آن دارند تا دریابند که: آیا از نظر فراگیران، آموزه‌های کارگاه مؤثر بوده است؟ پذیرش و مقبولیت کارگاه در بین آنها تا چه میزان است؟ تا چه حد از شیوه تدریس رضایت دارند؟ و مواردی از این دست. برای ارزیابی نوع بازخورد فراگیران، انجام آزمون به روش لیکرت^۴، پرسشهای باز یا چند گزینه‌ای مفید فایده خواهد بود. با این حال، این نوع ارزیابی با محدودیتهایی همراه است؛ به‌عنوان مثال، تعیین و تفکیک این موضوع که آیا فراگیران از شیوه آموزش رضایت دارند یا نوع رفتار تعلیم‌دهنده یا حتی نحوه پذیرایی، بسادگی امکان‌پذیر نیست. از سویی دیگر، در این نوع ارزیابی، امکان برقراری ارتباط منطقی میان میزان مقبولیت کارگاه و میزان یادگیری فراگیران وجود ندارد؛ به‌عبارت دیگر، یک فراگیر ممکن است در عین حالی که از شیوه تدریس احساس نارضایتی دارد، خواسته‌های آموزشی خود را برآورده ببیند. به‌رغم محدودیتهای نامبرده، این نکته را نباید نادیده گرفت که بررسی بازخورد فراگیران، روند برگزاری کارگاههای آموزشی آتی را تسهیل خواهد کرد.

۳-۷-۲. ارزیابی میزان یادگیری

در این نوع ارزیابی، میزان درک فراگیران از آموزه‌های کارگاه مورد سنجش قرار می‌گیرد. نکته قابل توجه اینکه، این شیوه از ارزیابی با اهداف برگزاری کارگاه و نکات آموزشی آن ارتباط مستقیم دارد. توصیه می‌شود برای توفیق در انجام چنین سنجشی، مهارتهای کسب‌شده از سوی فراگیران را در بوته عمل قرار داد و نحوه عملکرد آنها را در موقعیتهای واقعی سنجید.

1. Reaction Evaluation
2. Learning Evaluation
3. Behavioral Evaluation
4. Likert Scale

۳-۷-۳. ارزیابی رفتاری

یکی از مهمترین اهداف کارگاه آموزش سواد اطلاعاتی، ایجاد تغییر در نوع رفتار اطلاعاتی کاربران است. در واقع سعی بر آن است تا مهارت‌ها و تواناییهای افراد در قالب چنین آموزشهایی، با فناوریهای نوین و ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی همگام و همسو گردد. بنابراین، در پایان یک کارگاه آموزشی، از فراگیران انتظار می‌رود تا آنچه را که فرا گرفته‌اند از آن پس در زندگی روزمره خود بکار گیرند. در سالهای اخیر شاهد انجام تحقیقات قابل توجهی از سوی کتابداران در حوزه بررسی رفتارهای اطلاعاتی گروههای مختلف بوده‌ایم. چنین پژوهشهایی که به شکل پیمایش، شیوه‌های دستیابی به اطلاعات و منابع اطلاعاتی مورد استفاده از سوی افراد را مورد کنکاش قرار می‌دهد، می‌تواند در زمینه بررسی رفتار فراگیران در دوره‌های زمانی مختلف راهگشا باشد.

۴. فهرست منابع

امام‌جمعه، طیبه و اعظم ملایبی‌نژاد (۱۳۸۶). "بررسی تطبیقی تلفیق فاوا در برنامه درسی چند کشور جهان و ارائه الگویی برای ایران". فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۶ (۱)، ۳۱-۷۲.

باب‌الحوایجی، فهیمه (۱۳۷۸). نقش و اهمیت کتابخانه‌های آموزشی و رهنمودهایی برای کتابخانه‌های کودکان. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

طباطبایی، ناهید (۱۳۷۸). بررسی مفهوم سواد اطلاعاتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران.

همت‌آبادی، زهرا، موسی‌پور، نعمت‌الله و عباس حرّی (۱۳۸۶). "نظام برنامه‌ریزی درسی متناسب با توسعه سواد اطلاعاتی". فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۱ (۴)، ۲۹-۴۸.

American Association of School Libraries (AASL) (2003). *Information Power: Building Partnerships for Learning*. Available at: www.ala.org/aaslTemplate.Cfm?Section=Information-Power&Template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=19937.

American Library Association (1998). "Information Literacy Standards for Student Learning: Standards and Indicators". Available at: www.ala.org/ala/aasl/aaslprotocols/informationpower/informationliteracystandards-final.pdf.

Lloyd, A. (2003). "Information Literacy: The Meta – Competency of the Knowledge Economy?", *Journal of Librarianship and Information Science*, 35 (2), 87 – 92.

McInnis, R. and Symes, D (1991). "Running Backwards from the Finish Line: A New Concept for Bibliographic Instruction", *Library Trends*, 39 (3), 223 – 237.

Veldof, J. (2006). *Creating the One – Shot Library Workshop: A Step by Step Guide*. Chicago: American Library Association.

Setting up Information Literacy Workshops in School Libraries: Imperatives, Principles and Methods

Information
Sciences
& Technology

Reza Mokhtarpour*

MLIS, Shahid Chamran University, Ahwaz, Iran

Iranian Research Institute
for Science and Technology
(IRANDOC)

ISSN 1735-5206

eISSN 2008-5583

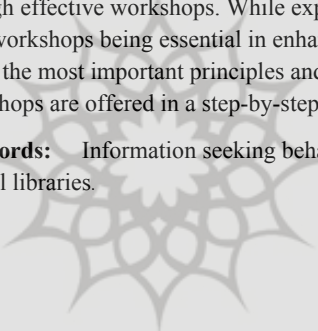
Indexed in LISA, SCOPUS & ISC

Vol. 25 | No. 4 | pp: 745-755

Summer 2010

Abstract: While many professional literature have talked at length about the importance of dealing with information literacy in school libraries in ICT dominated era, but few have dealt with the nature and mode of implementation nor offered a road map. The strategy emphasized in this paper is to hold information literacy sessions through effective workshops. While explaining the reasons behind such workshops being essential in enhancing information literacy skills, the most important principles and stages for setting up of such workshops are offered in a step-by-step manner.

Keywords: Information seeking behavior, Information literacy, School libraries.

شهرستان گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* r_m_yazhra@yahoo.com